

Resan till Lojo d. 5-13 juni 1895.

Några för forskning intresserade personer i Lojo hafva sammanslutit sig för ästadkommande af undersökningar och publikationer, som skulle sprida ljus och en närmare kännedom om nämnda församlings natur, arkeologiska, historiska och konsthistoriska minnen samt nuvarande kulturförhållanden. Själva i denna uppgifts utförande är doktor Rob. Boldt. Genom honom blef äfven jag intresserad för saken eller rättast sagt för den arkeologiska delen af programmet. I afsikt att lära känna och undersöka i Lojo möjligen förefintliga förhistoriska fasta fornlämningar, reste jag, efter erhållet tillstånd därtill af Arkeologiska kommissionen, den 5te juni till Lojo-station, där jag sammanträffade med dr Boldt, hvarefter vi gemensamt fortsatte järnvägsfärden till Kirkby-växel och slogo upp vårt första högkvarter i det närbelägna Kyrkstad gästgiveri. Under samma och följande dagar gjorde vi härifrån excursioner i omnejderna.

I sina "Anteckningar gjorda under en Antiquarisk forskningsresa sommaren 1870 i vestra Nyland" s. 25 berättar dr R. Hausen om en gammal begravningsplats, som skulle finnas i närheten af nyss nämnda gästgiveri och "om hvilken allmogen vet förtälja att i samma trakt i forna tider stätt ett slag och att de fallne härstädes blifvit jordade." Dr Hausen lät på skilda ställen uppkasta trenne af dessa gropar, men anträffade ej det ringaste spår, vare sig af ben eller träd, som skulle besannat ofvannämnda tradition. Äfven jag lät med tillhjälp af arbetskarlar, som patron Dahlberg stälde till

mitt förfogande, gräfvade en 12 meter lång och en meter bred graf snedt öfver 3 grafvar, som lägo i riktning O-W och N-O. S-W. På mindre än en meters djup mötte bergvädden, ofvan hvilken sanden var blandad med svartmylla. Inett spår hittades, som skulle tydt på en begrafning. Det syntes mig gagnlöst att fortsätta gräfningen särskildt som jag sett sådana gropar i hundradetal i närheten af många större byar i södra Tavastland, men jag vid de här och där väkställda - visserligen icke vidlyftiga - gräfningarna aldrig funnit något som skulle ådagalagt att de varit verkliga grafvar. De kallas också mängstädes "nauriskuoppia" (rofgropar), sådana jag anser att de ock varit.

Tillika lät jag undersöka ett stenröse i närheten af dessa apokryfiska "grafvar". Dess dimensioner voro: diameter 4,3 meter och höjd ungefär 0,65 meter och befans det vara en gammal ri- eller badstuga - ugn.

I nyss citerade "Anteckningar" s. 26 säger dr. Hansen vidare: "Ett kort stycke från samma gästgivarvärdgård ligger, ett stenkast upp i skogen till höger om allmänna landsvägen, som leder till Loojokyrkby, obetydliga lemningar af en byggnad, hvilken genom stenbyttning blifvit så medtagen att deraf numera icke återstår ^{stort} annat än en hörnsten i sydväst. Genom min vägrisare, som själf släpat sten derifrån och som således kände dess forna utsträckning, lyckades jag dock uppmäta denna fornlemning och befans den utgöra en aflång fyrkant, som i ö. och v. mätte 8 famnar och i n. och s. 5 famnar." - Då jag besökte stället kunde jag icke mera upptäcka ens dessa "obetydliga lemningar af en byggnad," utan blott några

större eller mindre bullerstenar, sådana man ser öfveralt i skogar och på åsar. Det enda märke af människovärk syntes mig här vara en gammal- varggrop. Tradition om att möjligen just här eller annorstädes i närheten fordom stått en kyrka, sannolikt af trä, kan dock icke utan vidare forskning förklaras ogrundad, emedan flere ortsnamn tyckas syfta därpå, såsom Kyrkby, Gerknäs (Kirkniemi) och möjligen Kirkkosaari. Sådana ortsnamn som Bishops- och Munkbärg get kunna däremot icke omedelbart anknytas vid eller anses såsom stöd för tradition om att en kyrka funnits på orten.

Vid Ekenäs vägen och ungefär $2\frac{1}{2}$ kilometer från ofta nämnda gästgifveri höjer sig det nyss-nämnda stora Munkbärget, från hvars topp man har en vacker utsikt öfver Gerknäs-egendom och partier af Lojo-sjö. Här skulle finnas en märkelig fast fornlämning af sten, bestående af en stenvall, som bildade en fornborg eller någon annan slags inhägnad. Då dr. Koldt och jag d. 6 juni om morgon besökte stället, kunde vi emellertid icke finna ett enda spår af någon stenvall, emedan vi sökte sådant fornlämning på bärgets högsta tämligen vidsträckt delar. Först senare på dagen lyckades det oss med student Rein till ciceron att finna rätt på densamma och befinner den sig i skogen på Munkbärgets långa sluttning åt söder. Stenvallen bildar en halfbåge åt öster med tvänne portar, en i norr och den andra i söder, hvardera porten nära vallens ändpunkter. Afståndet emellan dem är ungefär 43 meter och är vallens höjd vid den norra porten 1 meter eller något mera, bredden omkr. 70 ctm, samt vid den södra höjden omkr. 80 ctm, bredden

varierande emellan 85-170 ctm. Längs östra halvbågen kan man tämligen förfölja stenbildningen, som dock äfven här till största del består af ett lager spridda småstenar. Den längsta och bäst bibehållna delen af vällen befinner sig emellan den södra porten och ett större stenblock österut. Denna sträcka mäter en längd af 50,5 meter. I väster är halvbågen öppen i det man i denna riktning ^{icke} kan förfölja stenvallarnas fortsättning. Möjligen hafva de på denna sida ursprungligen dock rakt fram till en här befintlig låg bergsklack. Läget och anläggningen hafva emellertid icke den ringaste karaktär af en fornborg.

Nära 11 meter från den norra porten inom den antagna inhägnaden förmärktes i skuggan af några granar ett stenröse, i diameter ungefär 2,5 met., uppkastadt af mindre bullerstenar och starkt mossbeläp. Det höjde sig öfver den omgifvande terrängen blott omkr. 15 ctm. Jag lät uppkasta detsamma och fanns i nästan midten af högen under småsten en jordfast större sten. För öfrigt hittades här ben af något mindre djur, fragment af tegelstenar och kerukesskärivor af jämförelsevis sentida beskaffenhet. Synbarligen har på denna punkt varit en öppen eldstad (kotaliesi).

Såväl inom som utom denna inhägnad finnas för öfrigt äfven andra små stenrösen utom det nämnda och undersökta. Dylika stenrösen anträffas öfveralt i våra skogar. Antagligen har den ofta nämnda stenvallen under till och med sen historisk tid tjänat såsom stengärdi för en inhägnad,

† Den bäst bibehållna tegelsten hade följande dimensioner: längd 27,5 ctm, tjocklek 5,5 ctm, bredden osäker, men minst 14 ctm.

som omslutit en bopingsplats.¹⁾

I Johan Heinrichius' "Beskrifning öfver Stor Lohj socken i Nyland" af år 1766 lyder § 14 sålunda: "På 3^{ne} ställen äro fundne stenrösen, som likna de så kallade jättegrafvar och tecknas på chartan med Lit. G." Tyvärr saknas dock kartan i härvarande landtmäterikontors arkiv, hvarest originalet till citerade Heinrichius' berättelse finnes.

Herr G. Groundström omtalar i sin berättelse (Suinaismuistaja Lohjan kihlakunnasta keräilyt keväällä 1889 G. Groundström. Manuskript i fornms. förenings arkiv.) till fornminnesföreningen en "hiidenkiuas", som han anträffade på Bellans rusthållsmark $\frac{1}{2}$ verst från nämnda gård åt sydost. På 1850-talet skall från detsamma blifvit släpadt sten till grundval för ett fähus och säges det före denna bortsläpning höjt sig 3 aln öfver den omgifvande jorrdytan. G. uppger den kretsformiga stenhögens diameter till 11 meter och höjden till en meter.

Wid mitt besök på stället d. 7 juni kunde jag finna hvarken att röset eller det s. k. jättekastet hade en rund form, utan en oregelbunden, ej häller att det höjde sig en meter ofvan jorrdytan. Endast på en kant höjde det sig obetydligt öfver jorrdytan, med hvilken det föregifna röset för öfrigt var i jämnhöjd. Med tillhjälp af fyra man, som herr Finnberg stälde till mitt förfogande, gjordes gräfningar på särskilda ställen af "röset" utan att några märken funnos, som skulle tydt på att det blifvit af människohand uppkastadt. Ungef. $\frac{1}{2}$ meter djupt mötte den fasta jorden, som bestod af sand och smästen. Allt däremot

¹⁾ Tinge man tro A. Varelius (Suomi 1847 sid. 50, 54) kunde man lätt tro, att här bott lappar, så mycket mer, som man med begreppet "munk" som ingår i bärgets namn, efter reformation betecknade åtminstone lika mycket lappar o. a. hedningar som katoliker.

tydde på att detta "röse" utgjorde blott en naturlig del af en vidsträckt rullstensmorän. Redan den omständigheten att icke vara något afskildt för sig, angifver detta "kast" såsom en naturbildning. En del af rullstensmassorna hafva, såsom af Groundstroems berättelse framgår, varit högre och i folkets ögon tett sig såsom ett "jättkast," särskildt som de omgifvande lägre och jämna delarna af rullstensåsen äro öfvervöta med ljung.^{†)}

Enahanda är förhållandet med de "3 större stenhögar," som C. A. Gottlund^{††)} år 1859 anträffade på "Nummenharju åsen 1/4 vägs från Immo-la i N. O. N. i st. för de 40 å 50 s. k. jättehögar, såsom man tidigare för honom berättat, att där skulle finnas. Det största af dessa rösen beskriver Gottlund såsom 54³ aln. långt, 62 aln. bredt och 14 aln. högt, men anser att detta liksom det andra "röset," troligen blifvit bildadt genom samma naturevolution eller fysiska värkan, som bildat själva malmen." Angående Det 3^{dje} röset^{ansåg G.} däremot vara "en verklig stensättning, så mycket mer som om densamma gör en gammal tradition, att jättarna här tänkt bygga sig en kyrka, hvilken dock aldrig kom till stånd, emedan hvad de byggde om dagen, ramlade åter sönder om natten." Dock tillägger G. reservationvis följande: "Men är detta åter en stensättning, så företer den i andra fall en viss likhet

^{††)} Antiquariska samlingar I. pag. 396 etc. - Manuskript i Hist. museets arkiv.

^{†)} På tal om den "landrygg eller sandås, som kommer från Nicksis och Lojo och ätföljd på södra sidan af den allmänna landsvägen har sin sträckning snedt öfver Karis socken ät Ekenäs," säger J. C. Hefvar i sin beskrifning öfver Fornlemningar i Raseborgs vestra härad (Forn. min. förh. tidskrift IV. 15). "Denna ås är på flere ställen betäckt af i långa lager på hvarandra liggande rullstenar, som allmoget kallar jättkast."

med de båda förr, nämligen med en brant sida emot söder och en med marken jemnhög i norr." Dessutom upplyser G. pag. 397 om att "en god 1/8 mil härifrån skall ännu finnas ett mindre stenröse på det s. k. Muivalanmaa." — Vid mitt besök på stället den 12 juni i sällskap med dr Boldt och folkskolläraren Lehman kunde icke håller jag märka här något annat än naturbildningar. ^{†)} — På en backslutning af Emu äng nära till Wellans visade herr Finnberg några fördjupningar, som skulle enligt tradition angifva grafvar, i hvilka begravats här ihjäl svuttna dalkarlar. Två grafvar utgräfdes, men fanns i dem intet.

Den 7-8 juni företogo dr Boldt och jag från Kyrkby en utfärd till Kvartä-bruk för att förteckna de i baron F. Linders samling ingående stenredskap, som funnits i Lojo. Dessas antal är 80, hvilka af oss äfven uppräntades och beskrefvos. Hela antalet af stenredskap i nämnda samling uppgår nu till omkr. 350. ^{††)} Hvarjämte till samlingen ansluter sig en mängd konsthistoriska och etnografiska föremål. Nära intill den stora karaktärsbyggnaden lät baron Linder som bäst uppföra en museibyggnad, bestående i ett mindre 3-vånings stenhus. Detta inkom för antikvariska samlings uppställande och bevarande uppförda hus, blir det första i sitt slag i Finland.

^{††)} I Fornminnesförens tidskrift IV: 84-102 ingår en förteckning öfver baron Linders samling af år 1878, som då innehöll 314 stenredskap.

^{†)} Naturbildningar äro säkerligen och, några 2 famnas höga och tämligen vida jättkast, som enligt Gottlund (Antiqvar. samlingar I. 38) skulle finnas i Lamipelto skogar af Karstu-by. Detta framgår af beskrifningen om att de hafva, så stora springor emellan de stora stenarna, att man däriigenom nästan kan krypa uti dem.

Efter återkomsten från Ivartä flyttades mitt högkvarter d. 8 juni för några dagar framåt till Paloniemi, som äges af kapten Granstedt. På vägen dit söktes efter några rösen eller vallar på det s. k. Neitsylinna i Ojamo skogen utan att något dock hittades.

Wästerut från Paloniemi och nära Karislojo gränsen skulle finnas osäkra spår af en fornborg. H. Appelgren berättar därom följande: "200 steg i sydväst från Lamminpelto rusthåll i Karstu by finnes en utskjutande äs, kallad Linnamäki, som endast åt sydväst eller mot Karstuviken är tvärbtant. På östra sidan längs den här uppstigande spänngen märkes en omkr. 20 steg lång stenläggning, som synes tjäna till stöd för vägen. Något mera söderut på samma sida finnes en 3 meter bred rad eller hop af stora stenar, som möjligen äro lämningar af vall. Bärgets höjd utgör ungef. 14 meter." Den första excursionen från Paloniemi gälde främst denna fornborg, som jag besökte i sällskap med med. hand. H. Boldt. Linnamäki är skogbevuxet och ganska vidsträckt. Några andra tillstyrmmelser till "vallar" än de redan nämnda kunde icke häller vi finna. Angående den af Appelgren likaså nämnda stenläggningen erhöj jag af Lamminpelto rusthållaren den upplysning, att en gränsgärdesgård emellan sagde rusthålls och Hemmilä hemmans ägar för gätt längs densamma och mente han att stenläggningen antagligen blifvit gjord till stöd för gårdet, hvilket förefaller ock mig sannolikt. Äfven ännu går denna gräns här fram öfver bärget till Karstu-viken, ehuru gårdet blifvit borttaget.

[†] Suomen muinaislinnat. F. fornminnes förenings tidskrift XIII: 76.

Den rad af stora stenar, som syntes Appelgren
möjligen vara lämningar af vall, föreföll mig att
för spridd för att kunna antagas vara sådana
lämningar. På några andra ställen af bärget
icke heller erbjödo ens tillstymmelser till vallar eller
befästningar, hvaraf detsamma dock säkerligen va-
rit i behof, om det verkligen tjänat till "borg", sy-
nes det sannolikaste vara, att stället har att
tacka naturbildningen för sitt namn.

På färden till Linnamäki och par kilometer
på sidan om vägen, visades mig det s. k. Lakimäki,
som skulle hafva att uppvisa något märkvärdigt.
Detta resulterade dock däri att på bärgets öfre del
ett mindre block lösspjälkts från klippgrunden,
hvarigenom en manslång skrefva uppkommit!

Enligt Reinholms anteckningar¹⁾ skulle ett
annat Linnamäki finnas på Laxpojos aflägsna
ägor emot Jundea-gränsen, som dock, tillägger R.,
egentligen är oortoladt för sina underliga grot-
tor. Då jag den 12 juni var på väg till näm-
da gård, erfor jag på Lehti-Kalliotorp, tillhörande
Veiby i Lojo, från hvilket Linnamäki syntes, att det
samma befann sig på Gårdskulla mark i Jun-
dea, hvarför detsamma, såsom liggande utom om-
räddet för dessa undersökningar, icke blef besökt.

Den andra excursionen från Talaniemi före-
togs d. 10-11 juni och gick öfver Horma-sjö, Tolppi-
la och Maikkala hemman till Koskis egendom.

Ett stenröse af 4,5 och 3 meter i längd och bredd
samt 0,5 meter i höjd undersöktes. Det var beläget
på näset emellan Horma-sjö och Tolpila-viken
en kilom. från Lehtilato torp af Töyrö egendoms mark
i Janttoniemi by. Sammansatt af små mest knyt-

¹⁾ Manuskriptsamlingen i Historiska museet.

näro stora stenar läg det invid en spång, som ledde emellan mycket höga skogbevuxna bärgsäsar, som gäfro stället ett dystert utseende. Om af denna eller annan orsak skall röset hafva uppstätt sålunda, att man trott sig böra kasta en sten till högen för att slippa förbi stället. De föreställningar, som ligga till grund för ^{sådana} dessa stoffer, förskrifva sig helt visst från hedenhös och bilda icke någon enstaka företeelse hos oss. Ännu i denna dag försiggår bildandet af stenrösen på enahanda sätt längs allmänna strätvägar i Ångölet, hvarest dessutom sådana högar förses med stentaflor i hvilka man skulpterat tibetanska bömer. På häppar, instuckna i röset, fästas dessutom såsom offer klädesrimсор och strån af hästman. Att röset vid Leht'lato var af jämförelsevis sent datum bevisar den omständigheten, att i midten af det samma och under åtskilliga små stenar hittades ena hälften af en hästsko af nästan nutida form. På högens botten mötte sandjord.

På några tiotals stegs afstånd från detta röse och på hvardera sidan om nämnda spång funnos en mängd fördjupningar, af hvilka en del liknade insjunkna grafvar. Andra gropar äro däremot mera runda. De aflänga groparna ligga dels i N och dels i ÖV. Två af dessa och en af det runda slaget uppkastades och mötte djupast 0,5 under den insjunkna jordytan orörd sandgrund. Intet anmärkningsvärdt hittades i groparnas jord, utom en och annan kolbit. Dessa gropar torde vara lämningar efter sandtäkt.

Emellan Tolppila och Maikkala besägs den s. k. Tuohen kirkkomäki, som dock icke var något annat än en större bärgskrefva med öfverhängande stenblock, i hvilken skrefva „getter hålla gudstjänst.

På Kaikkala bys mark, en fjärdingsväg från gården, skulle på ett berg finnas någon vall eller högar af sten, men därom kunde på Kaikkala icke närmare besked erhållas.

Lika litet hade man på Koskis egendom sig något bekant om de talrika stenrösen, som borde finnas på det närbelägna Kivimäki.^{†)}

Slutmålet för denna excursion utgjorde det s. k. Warkain uuni, som enligt tradition i forna tider varit ett tillhåll för stråtröfvare. Denna "tjufugn" är dock intet annat än en håla, som bildats emellan stenblock, som lossnat från berggrunden. Hålan är belägen i närheten af Nymans under Koskis egendom lydande torp och invord landsvägen, som från nämnda gård leder till Pakkala by.

Den tredje excursionen från Paloniemi ^{förte} öfver Grönholms m. fl. torp till Nyby i Thusby och därifrån till Immala, hvarest å Vasmäki skulle finnas en af Gottlund vidlyftigt relaterad och af hans biträde aftecknad inskription.^{††)} Vid mitt besök på stället syntes mig dessa, inristningar vara blott "lusus naturae".

Det på denna färd på afstånd skådade Linnamäki äfvensom de på Nummenharju befintliga s. k. "jättehögarna" hafva redan i det föregående omtalats.

†) Enligt Paavo Salenius i Suomi II: 10 pag. 79.

††) Antiquar. Samlingar I: 200 och 395.